

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ, ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

«Η εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές
σχέσεις-η θεσμοποίηση των συνταγματικών δικαιωμάτων»

ΚΑΜΠΕΛΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

ΑΘΗΝΑ 2004

Διάγραμμα:

Εισαγωγή

A. Το πρόβλημα της διαπροσωπικής εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων

- Οι θεωρίες της τριτενέργειας
- Αυτοδίκαια εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις στη σύγχρονη εννομη τάξη
- Διακριση τρόπου εφαρμογής των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε γενική και θεσμική
- «Θεσμοποίηση» θεμελιωδών δικαιωμάτων

B. Πρόβλημα θεσμοποίησης ή γενικής εφαρμογής του συνταγματικού δικαιώματος (Α.Π 298/1983 Β' Τμήμα)

- Πραγματικά περιστατικά
- Νομικό ερώτημα
- Θεσμός
- Συνταγματικό δικαίωμα
- Αντικειμενικό στοιχείο
- Αιτιώδης συνάφεια

Συμπέρασμα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ:

Τα συνταγματικά δικαιώματα στη σύγχρονη έννομη τάξη ισχύουν αυτοδικαίως και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Το Σύνταγμα όμως διαφυλάσσει παράλληλα με τα δικαιώματα του ανθρώπου και θεσμούς με αποτέλεσμα τη θεσμοποίηση, τον περιορισμό, κάποιων δικαιωμάτων αλλά και τη δημοκρατικοποίηση των θεσμών. Ανάμεσα όμως στην πολιτική ελευθερία και στο θεσμό της εργασιακής σχέσης υπάρχει ανομοιογενείς αντίθεση. Η θεσμοποίηση της ελευθερίας της έκφρασης του δημοσιογράφου και της πολιτικής ελευθερίας του δικαιολογείται μόνο όταν εμφανίζεται στα πλαίσια της εργασιακής σχέσης και υπάρχει μεταξύ αυτών κοινό αντικειμενικό στοιχείο, το πολιτικό περιεχόμενο του άρθρου. Ελλείψει του κοινού στοιχείου, δεν επιτρέπεται ο οποιοσδήποτε περιορισμός στην εφαρμογή του γενικού αμυντικού περιεχομένου του δικαιώματος.

Εισαγωγή:

Η μετακύλιση κατά τα τελευταία χρόνια κοινωνικών λειτουργιών από το κράτος στους ιδιώτες καθιστά οξύτερο το πρόβλημα της ισχύος των συνταγματικών δικαιωμάτων στις διαπροσωπικές σχέσεις. Το πρόβλημα αυτό δεν περιορίζεται στα ατομικά δικαιώματα, αλλά αφορά και τα πολιτικά αλλά και τις θεσμικές εγγυήσεις.

A. Το πρόβλημα της διαπροσωπικής εφαρμογής των συνταγματικών δικαιωμάτων

Το πρόβλημα που δημιουργείται επιχειρήσει να αντιμετωπίσει η θεωρία της τριτενέργειας. Η θεωρία της τριτενέργειας των συνταγματικών δικαιωμάτων έλκει την καταγωγή της από το γερμανικό εργατικό δίκαιο. Τριτενέργεια σημαίνει ότι τα δικαιώματα αυτά ισχύουν όχι μόνο έναντι του κράτους, αλλά και έναντι των τρίτων προσώπων, δηλαδή των ιδιωτών. Διακρίνονται ειδικότερα δύο θεωρίες, αυτές της άμεσης και της έμμεσης τριτενέργειας. Σύμφωνα με την πρώτη ορισμένα τουλάχιστον συνταγματικά δικαιώματα ισχύουν άμεσα στις ιδιωτικές έννομες σχέσεις δεσμεύοντας ευθέως τους πολίτες, όπως και το κράτος δημιουργώντας μια *erga omnes* αξίωση για παράλειψη. Σύμφωνα με τη δεύτερη, τα συνταγματικά δικαιώματα διεισδύουν έμμεσα στις ιδιωτικές έννομες σχέσεις μέσω διαύλων όπως είναι οι γενικές και αόριστες νομικές έννοιες του ιδιωτικού δικαίου. Και οι δύο θεωρίες όμως εμφανίζουν σημαντικά μειονεκτήματα.

Η τριτενέργεια έρχεται σε αντίθεση με βασικά δόγματα και αρχές της παραδοσιακής ατομιστικής έννομης τάξης. Η ένταξη της τριτενέργειας στην ατομιστική έννομη τάξη δεν είναι δυνατή. Στη σύγχρονη έννομη τάξη του κοινωνικού ανθρωπισμού το πρόβλημα της τριτενέργειας δεν υφίσταται. Η διαπροσωπική ενέργεια του αμυντικού περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων, τη διαφύλαξη δηλαδή του ανθρώπου από επιθετικές ενέργειες των συνανθρώπων του, αποτελεί στοιχείο της δομής και αποτέλεσμα της λειτουργίας της σύγχρονης έννομης τάξης. Από το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ συνάγεται η ενότητα της έννομης τάξης. Η τριτενέργεια είναι φαινομενικό πρόβλημα, το οποίο εμφανίζεται από τη μη

συνειδητοποίηση της μεταβολής της έννομης τάξης ,επομένως και της μορφής του κράτους και του συνταγματικού πρότυπου πολίτη.Η αμυντική διαπροσωπική ενέργεια των συνταγματικών δικαιωμάτων αυτοδίκαια, ipso jure εφαρμόζεται αναγκαία σε όλες τις έννομες σχέσεις.

Η εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων διακρίνεται σε γενική και θεσμική.Γενική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι η εφαρμογή του γενικού περιεχομένου τους στο πεδίο της γενικής κυριαρχικής ή κοινωνικής σχέσης.Θεσμική εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, είναι η εφαρμογή τους στο επίπεδο μερικότερης έννομης σχέσης ή θεσμού, είτε ως προς το θεσμικό τους περιεχόμενο, όπως προσδιορίζεται από τη σχέση αιτιώδους συνάφειας

Η ζωή του ανθρώπου δεν εξαντλείται στο πλαίσιο της γενικής κοινωνικής ή κυριαρχικής σχέσης κράτους πολιτών αλλά μεγάλο τμήμα της ζωής του το αφιερώνει μέσα σε διάφορους «δημόσιους» ή «ιδιωτικούς» θεσμούς.Η είσοδος του ανθρώπου στους μερικότερους θεσμούς 'χει σε πολλές περιπτώσεις ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της ελευθερίας του.Η είσοδος σε κάθε θεσμό συνεπάγεται τη μεγαλύτερη ή μικρότερη «θεσμοποίηση της ελευθερίας», «την θεσμοποίηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων».Τα συνταγματικά δικαιώματα που ασκούνται μέσα στους θεσμούς αυτούς «θεσμοποιούνται», δηλαδή συστέλλονται.

Β.Πρόβλημα θεσμοποίησης ή γενικής εφαρμογής του συνταγματικού δικαιώματος (Α.Π 298/1983Β' Τμήμα)

Πραγματικά Περιστατικά

Ο αναιρεσείων είχε προσληφθεί δυνάμει της από 15/7/1975 σύμβασης εργασίας αορίστου χρόνου από την αναιρεσίβλητη ως οικονομικός συντάκτης της ημερήσιας απογευματινής εφημερίδας αυτής «Ε». Κατά το άρθρο 9 παρ.4 του από 17/7/1975 κανονισμού λειτουργίας της εφημερίδας, κανένας συντάκτης μετά τον Μάρτιο του 1976 δεν είχε δικαίωμα να εργάζεται ως έμμισθος σε δημόσια υπηρεσία και κατ' εξαίρεση επιτρεπόταν η απασχόλησή του σε γραφεία τύπου και δημοσίων σχέσεων υπουργείων ή οργανισμών, εφόσον αυτά είναι άσχετα με την εργασία του στην εφημερίδα. Η αναιρεσίβλητη την 10/3/1979 κατήγγειλε την καταρτισθείσα μεταξύ αυτής και του αναιρεσειόντος εργασιακή σύμβαση, διότι εν αγνοία αυτής και του διευθυντή της εφημερίδας της «Ε» η οποία αντιπολιτευόταν την κυβέρνηση της χώρας κρίνοντας και επικρίνοντας το έργο της, συνήψε σύμβαση με το ελεγχόμενο από το υφυπουργείο τύπου, εθνικό ίδρυμα ραδιοφωνίας και τηλεόρασης και αφού εμφανίσθηκε το απόγευμα της 16/2/1979 στην τηλεόραση προέβη σε σχολιασμό των εξαγγελθέντων από την κυβέρνηση οικονομικών μέτρων, ο οποίος κρίθηκε φιλοκυβερνητικός. Η προαναφερόμενη ενέργεια, όπως και η μεταγενέστερη νέα εμφάνιση του αναιρεσειόντος στην τηλεόραση στις 19/2/1979 και ο σχολιασμός από αυτόν του συζητούμενου στη Βουλή το απόγευμα της ίδιας μέρας νομοσχεδίου περί κεφαλαιαγοράς, κατά τη συζήτηση του οποίου μέρος της αντιπολίτευσης αποχώρησε από την αίθουσα της Βουλής, κρίθηκαν από την αναιρεσίβλητη ότι αντιβαίνουν στα καθήκοντα του ως συντάκτη οικονομικών θεμάτων της αντιπολιτευόμενης την κυβέρνηση εφημερίδας. Τα περιστατικά αυτά, όπως και η πρόσληψη του αναιρεσειόντος ως οικονομικού συμβούλου σε οικονομικά θέματα του υφυπουργού συντονισμού, γεγονός που αντέβαινε στο άρθρο 9 παρ.4 του κανονισμού λειτουργίας της εφημερίδας της αναιρεσίβλητης, κατέστησαν την περαιτέρω εργασία σε αυτή και τη συνεργασία με τον προιστάμενο διευθυντή δυσχερέστατη.

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχθηκε ότι η απόλυση του αναιρεσειόντος έγινε κατά κατάχρηση δικαιώματος. Το εφετείο εξαφάνισε την πρωτόδικη απόφαση και απέρριψε την αγωγή του αναιρεσειόντος για τις αποδοχές υπερημερίας, κρίνοντας, γύρω από την έρευνα της εφαρμογής ή όχι του άρθρου 281 του ΑΚ, ότι οι φιλοκυβερνητικοί σχολιασμοί του αναιρεσειόντος απετέλεσαν αυτοτελώς ή ενόψει και των υπολοίπων αιτιολογιών της απόφασης, λόγο που αίρει το χαρακτηρισμό της απόλυσης του ως καταχρηστικής και άρα άκυρης.

Σύμφωνα με αυτά που έγιναν δεκτά από το εφετείο και εν όψει της ελευθερίας της έκφρασης της γνώμης προφορικά, γραπτά και δια του τύπου, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος,

γεννάται ζήτημα γενικότερου ενδιαφέροντος, αν η παραπάνω συμπεριφορά του αναιρεσειόντος συνιστά νόμιμο λόγο που καθιστά μη καταχρηστική κατά το άρθρο 281 του ΑΚ την άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας της εργασιακής του σύμβασης, και συνεπώς, σύμφωνα με το άρθρο 563 παρ. 2 εδαφ.ά και β του ΚπολΔ πρέπει να παραπεμφεί από το Β Τμ. Στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως.

Νομικό ερώτημα

Το νομικό ερώτημα που τίθεται είναι αν η άσκηση του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης και της πολιτικής ελευθερίας που έγινε από τον οικονομικό συντάκτη της αντιπολιτευόμενης την κυβέρνηση εφημερίδας μέσω του ευμενούς σχολιασμού των συγκεκριμένων κυβερνητικών οικονομικών μέτρων, μπορεί να γίνει κατά το πλήρες γενικό του περιεχόμενο, ή να περιοριστεί αφού ασκείται μέσα στο θεσμό της εργασιακής σχέσης, με δεδομένη την αρχή της βασικής ισχύος των συνταγματικών δικαιωμάτων

Θεσμός

Στη δεδομένη περίπτωση το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης και συγκεκριμένα της πολιτικής ελευθερίας εμφανίζεται όχι στο πλαίσιο της γενικής κυριαρχικής σχέσης κράτους – πολίτη, αλλά σε μερικότερη βιοτική περιοχή και συγκεκριμένα μέσα στο θεσμό της εργασιακής σχέσης. Στο συγκεκριμένο ιστορικό, ο αναιρεσειών έχει προσληφθεί με σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου ως οικονομικός συντάκτης ημερίσας απογευματινής εφημερίδας.

Στη σύγχρονη έννομη τάξη δικαιώματα και θεσμοί κατοχυρώνονται παράλληλα και διαλεκτικά. Τα συνταγματικά δικαιώματα αποτελούν συστατικά στοιχεία των θεσμών και της ελεύθερης δημοκρατικής τάξης. Οι θεσμοί δεν μπορούν να έχουν άλλο λόγο ύπαρξης εκτός από την εξυπηρέτηση του ανθρώπου. Η προστασία των δικαιωμάτων οδηγεί στην δημιουργία και την προστασία των θεσμών.

Συνταγματικό Δικαίωμα:

Το δικαίωμα που εδώ φαίνεται να περιορίζεται είναι η ελευθερία της έκφρασης και πιο συγκεκριμένα η πολιτική ελευθερία. Η ελευθερία έκφρασης συνίσταται στο δικαίωμα να λαμβάνεις, να διαμορφώνεις, να έχεις, να εκφράζεις και να διαδίδεις γνώμες, πολιτικές απόψεις εν προκειμένω και ως ένα σημείο πληροφορίες, χωρίς να υφίστασαι καμία παρεμπόδιση, παρενόχληση ή δυσμενή έννομη συνέπεια.

Αντικειμενικό στοιχείο:

Η πολιτική ελευθερία και η εργασιακή σχέση αποτελούν ανομοιογενές ζεύγος δικαιώματος και θεσμού καθόσον αναφέρονται σε διαφορετικέα βιοτικές περιοχές. Συγκεκριμένα αναφέρονται στον πολιτικό χώρο η πρώτη και στον εργασιακό χώρο η δεύτερη. Η συγγραφή πολιτικού άρθρου αποτελεί μια συγκεκριμένη μορφή της ελευθερίας έκφρασης των πολιτικών πεποιθήσεων. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί και μορφή εξαρτημένης εργασίας δημοσιογράφου. Το πολιτικό περιεχόμενο του άρθρου αποτελεί αντικειμενικό στοιχείο της ελευθερίας έκφρασης των πολιτικών πεποιθήσεων, αλλά και αντικειμενικό στοιχείο της εργασιακής σχέσης δημοσιογράφου-εκδότη, όπως επίσης και στοιχείο του θεσμού της επιχείρησης τύπου. Επομένως εργασιακή σχέση και πολιτική ελευθερία συναντώνται στο αντικειμενικό στοιχείο «πολιτικό περιεχόμενο των άρθρων».

Με βάση τα παραπάνω συνάγουμε ότι η ελευθερία του δημοσιογράφου έναντι του εκδότη δεν εκτείνεται καταρχήν σε ελευθερία να δημοσιεύσει τις γνώμες του στο έντυπο όπου εργάζεται, εφόσον οι γνώμες αυτές βρίσκονται σε αντίθεση προς την πολιτική κατεύθυνση που ακολουθεί η εφημερίδα, όπως αυτή καθορίζεται από τον εργοδότη στο πλαίσιο του διευθυντικού του δικαιώματος.

Ο περιορισμός όμως αυτός της ελευθερίας του δημοσιογράφου δε σημαίνει ότι μπορεί να επεκταθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να δεσμεύει και την έκφραση των απόψεών του και εκτός της εφημερίδας, όπως συμβαίνει στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Όπως προκύπτει από τα πραγματικά περιστατικά ο δημοσιογράφος δεν προέβει σε συγγραφή πολιτικού άρθρου, ιδεολογικά αντίθετου με τις αντικυβερνητικές θέσεις που διατηρούσε η εφημερίδα «Ε» η οποία ανήκε στην αναιρεσίβλητη, αλλά εξέφρασε τις πολιτικές του απόψεις εκτός της εργασιακής του σχέσης που τον συνέδεε με την τελευταία. Επομένως το αντικειμενικό στοιχείο πολιτικό περιεχόμενο των άρθρων δε συναντάται εν προκειμένω στα πλαίσια της εκδήλωσης της πολιτικής ελευθερίας αλλά μόνο στα πλαίσια της εργασιακής σχέσης. Δεν υφίσταται συνεπώς κοινό αντικειμενικό

στοιχείο ανάμεσα στο θεμελιώδες συνταγματικό δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και της πολιτικής ελευθερίας ειδικότερα και στη μερικότερη έννομη σχέση.

Αιτιώδης Συνάφεια:

Με βάση τα παραπάνω συνάγεται έλλειψη αιτιώδους συνάφειας, εφόσον υπάρχει ανομοιογενής αντίθεση ανάμεσα στο δικαίωμα και στο θεσμό και το αντικειμενικό στοιχείο «πολιτικό περιεχόμενο του άρθρου» δεν εμπεριέχεται και στα δύο, και στο δικαίωμα δηλαδή και στη σχέση, οπότε δεν μπορούν να συδεθούν τα δύο αυτά μεγέθη, ώστε να μπορέσει να δικαιολογηθεί ο περιορισμός και η θεσμοποίηση του δικαιώματος. Εφόσον υπάρχει έλλειψη αιτιώδους συνάφειας, ο οποιοσδήποτε πορισμός κρίνεται αναίτιώδης και επομένως είναι ανεπίτρεπτος, με συνέπεια το δικαίωμα να αναπτύσσει πλήρως το γενικό αμυντικό του περιεχόμενο.

Συμπέρασμα

Τα συνταγματικά δικαιώματα στη σύγχρονη έννομη τάξη ισχύουν αυτοδικαίως και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Το Σύνταγμα όμως διαφυλάσσει παράλληλα με τα δικαιώματα του ανθρώπου και θεσμούς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη θεσμοποίηση κάποιων δικαιωμάτων αλλά και τη δημοκρατικοποίηση των θεσμών. Ανάμεσα στην πολιτική ελευθερία και στο θεσμό της εργασιακής σχέσης υπάρχει ανομοιογενής αντίθεση. Η θεσμοποίηση της ελευθερίας της έκφρασης του δημοσιογράφου και της πολιτικής ελευθερίας του δικαιολογείται μόνο όταν εμφανίζεται στα πλαίσια της εργασιακής σχέσης και υπάρχει μεταξύ αυτών κοινό αντικειμενικό στοιχείο, το πολιτικό περιεχόμενο του άρθρου. Ελλείψει του στοιχείου αυτού δεν επιτρέπεται ο οποιοσδήποτε περιορισμός στην εφαρμογή του γενικού αμυντικού περιεχομένου του δικαιώματος.

Βιβλιογραφία:

Ανδρέας Γ.Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταματικού Δικαίου
2001,σελ.849 επ.

Κώστας Χ.Χρυσόγονος,Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα,2002,
σελ.60 επ.